

Material kurrikularrak erreforman

Ximon Goia

Eskolak gizartearekiko nabari duen atzerapena gainditzeko ahaleginetan, bere diskurtsu pedagogikoan "panazea" bezala agertzen zaigun hezkuntzaren erreforma berri baten aurrean, nahitaezkoa da zenbait arloren balorazio errealista bat egitea. Eta zentzu honetan, gaur egungo hezkuntz sistemaren egoera zein den aztertu beharko litzateke, zein den erreforma praktikan jartzeko ardura izango duten (hau da, irakasleen) motibazio-maila, balorazio soziala, prestakuntza zientifiko-tekniko eta didaktikoa, eta azkenik, eskola-komunitatea osatzen dutenek (gurasoek, irakasleek, ikasleek, etab.), zein puntutaraino ezagutzen dituzten eta egi-ten dituzten beraienak, martxan jarri nahi den erreformaren helburuak.

Eta balorazio errealista bat egin behar dela badiot, arrazoin bategatik da. Gerta bait daiteke, azken urte hauetan irakaskuntz/ikaskuntz prozesuaren, ikasleen garapen psikologikoaren, curriculumaren, eta abarren ikerketan egin diren aurkikunde aurrerakoietan oinarritutako diskurtsu pedagogiko-politikoak, gauza bat izatea, eta beste bat oso desberdina, praktikan ideia horiek aplikatzeko ahalbidea. Zentzu honetan, ezinbestekoa da abiarazi

nahi den hezkuntz erreformak, oinarri pedagogiko, psikologiko, eta epistemologiko sendo batzuk edukitzea eta, nire ustez, erreforma honek, era honetako funts egokiak baditu. Baina hori bezain oinarritzkoa da, erreformaren aplikazio praktikoa posible egiteko behar diren bitartekoak jartzea (irakasleen prestakuntza, material pedagogikoen garapena, irakasle-lanbidearen balorazio soziala, etab.). Hau horrela egiten ez bada, erreforma honi ere, beste erreforma askori pasa zaiena gertatuko zaio: teoria eta praktikaren artean, dibortzio ia osoa mantentzean, irakasle goaren alienazio profesional bat sorteraztea, era honetan helburu bezala planteiatzen ziren erreforma sakonen lorpena ezinbidetuz.

Perspektiba kritiko honetan oinarrituz, "material kurrikular" deiturikoek erreforma honetan bete beharko duten papera aztertzen saiatuko naiz.

Oraintsuko historia pixka bat

Aurreko mendetik abiatuta, eta Herrialde gehienetan, gobernuak izan dira ikasgeletan erabili beharreko materialen ezaugarri eta prezioak legezatu dituztenak. Gure oroimenean oso fresko dago oraindik, elizatik eta Francoren gobernutik eskola-liburu guztien argitarapena eginurretik ezartzen zen kontrol zehatza.

1970. urteko Hezkuntz Erreformak (frankismoak diktatu zuen azken lege garrantzitsua) planteiatzen zuenez, Hezkuntz eta Zientzi Ministraritzak izan behar zuen, Eskolaurre, OHO eta BBB mailetan ikasleek erabiltzen zituzten testuliburu eta gainerantzeko material pedagogiko guztien onarpen pedagogikoa emango zuena. Zentzu honetan, 1974-12-2ko Ministrari-Aginduak kategoria hauek bereizten ditu material pedagogikoan: irakaslearen gida didaktikoa, ikaslearen liburua, ikasgelako liburutegiko liburua, eta "beste eskola-material bat". Ministrari-Agindu honek, aldaketa bat suposatzen zuen aurreko erreformek material pedagogikoari buruz esaten zutenarekiko (itxurazko aldaketa noski): lege horren arabera, "familiak" badu zeresanik testuliburuaren aukeraketan. Horrela, uztailaren 20ko 2531/74 dekretuak dioenez, "testuliburu, Irakasleen klaustrorak aukeratzen du OHO eta Lanbide-Heziketako ikastetxetan, eta ikasgaiari dagokion mintegiak Batxilergoan, Ikastetxeko Zuzendariaren onarpenarekin, aurrez, Guraso-Elkartearen edo Aholkularitza-Kontseiluaren eritzia entzunda".

Bestalde, 1970. urteko Hezkuntz Legeak ahalbidetu egiten du irakasle bakoitzak bere gaia, ikasgelan ongien iruditzen zaion bezala bideratzea, baina beti ere, espreski baimenduta dauden materialak bakarrik erabiliz. Ikus daitekeenez, "esku zabaltasun" hori, kontrol zehatz bati lotua dago.

UCDren Gobernuak legeztatutako "programas renovados" delakoek, liburu eta material didaktiko denak, zein "gutxieneko irakaskuntzetara" egokitu behar duten markatzen dute. "Gutxieneko irakaskuntza" horien bidez, gizartearen, eta bere historia eta kulturaren ikuspegi konkretu bat legitimatzea bilatzen da.

Gutxieneko irakaskuntza horien interpretazioa, kasu gehienetan, ez da irakasleek eginga izango, hauek ez dutelako normalean ez denborarik ez eta ahalbiderik, minimo horien garapena egiteko baliabideen bilaketaz arduratzeko. Legeak markatutako minimo horien interpretazioa egin dutenak, argialetxeak izan dira, eta batez ere testuliburu bidez. Irakasle goaren gehiengoak, merkatuan agertzen joan diren testuliburu eskaintzaz baliatu da, eta testuliburu, oso kasu arraroetan salbu, irakasle, ikasle eta familiaren erreferentzi puntu bilakatu da. Zentzu honetan, gogora ditzakegu zenbait gurasok irakasleen aurka jarritako salaketak eta jaurtikitako kritikak, irakasle horiek testuliburu erabili ordez, material berrien lantzean, ihardueren garapenean, irteeratan, eta abarretan oinarritzen ziren metodologiak erabiltzeko aukera egin zutelako. Irakasle hauen ustez, metodologia eta material horiek, hobeto egokitzen ziren ikasgelaren benetako errealitate eta ikasleen garapenera, eta aldi berean irakasleek bizi zuten inguruko errealitatearen azterketarako berauen partizipazio ihardulegoa eskatzen zuten.

Zalantzarik ez dago, eskoletako oraintsuko historian eta gaur egungoan ere, gehiengoak erabiltzen duen eskola-material nagusia eta ia bakarra testuliburu dela. Hezkuntz Administrazioa izan da curriculumaren arloan kompetentzia eta erantzunkizuna eduki duen bakarra, eta irakasleek, testuliburu bidez, beste batzuek ezartzen zituzten egitasmoak fideltasun osoz bete dituztenak. Beraz, kasu gehienetan ez da egon irakasleen autonomia eta iniziatibarik.

Martxan jarri nahi den erreforma berriak, ez du onartzen bere izpirituan, irakaslearen paper pasibo hori, eta irakasleei nahiz ikasleentzeari protagonismo ihardulegoa eman nahi die. Derrigorrezko irakaskuntzak ikasle guztiei bermatu behar dien helburu, edukin eta hezkuntz esperientziak markatzen dituen Oinarrizko Diseinu

Kurrikularretik abiatuz, ikastetxe bakoitzak, Proiektu Kurrikularra prestatuko du. Hemendik sortuko dira maila, ziklo, etapa, ikasgai, eta abarretako proiektuak, eta fase honetan irakasle bakoitzak, ikasgelan egin beharko diren iharduera eta lanen planifikazioa zehaztu beharko du, hau da, Oinarrizko Diseinu Kurrikularra, bere ikastetxe eta ikasleen errealitatera egokitu beharko du.

Curriculumaren ikuspegi ireki honek, irakaslearen papera oso garrantzitsu egitera bideratzen du. Erreforma-proiektuak dioenez, irakasleak bera izan beharko du, baliabide, material, formazio eta abarrez baliatuz, bere proiektu kurrikularra egin eta burutuko duena.

Testuliburua eta materialak

Puntu honetara iritsitakoan, derrigorrezkoa zaigu testuliburuak eta beste material batzuk curriculum ireki batean joko dezaketen papera aztertzea. Garbi dago errealitate objektibo batetik abiatzen garela, eta berau zera da, alegia, irakaslearen gehiengoak, testuliburu bidez burutzen duela bere iharduera ikasgelan.

Testuliburu bakar baten erabilpena, sarritan eskola-kontzepzio berezi bati lotua agertzen da. Hain zuzen ere, eskolaren kontzepzio honi: Irakasleak, testuliburuetan bildurik dagoen jakintza ofiziala ikasle guztiek jasotzeko modua egin behar du, ezagupide-transmisio bidez. Ez dira kontutan hartzen, ikasleen inguruabar bereziak eta edukinak ikaslea bizi den ingurunera egokitu beharra.

Ezari nahi den erreformak, oinarrizkotzat ikusten du ikasle bakoitzaren garapen kultural, sozial eta afektiboa, ahalik eta mailarik handieneraino eramatea, eta horretarako, eskolari paper garrantzitsua ematen dio ezagupidearen berreraikuntzan. Jarrera eraikitzaile horrek, zera eskatzen du: ikasleek beraien ezagupideak beste ikasleekin kontrajartzeko ahalbidea izan dezatela, eta naturak eta ingurune sozial eta kulturalak etengabe planteiatzen dizkieten arazo eta galderen soluzio-bilatzeari aurre egin diezaietela. Kontzepzio hau, eskola, ezagupide-transmisorako erakunde bezala kontsideratzearen kontzepzioarekin erabat kontrajarrita dago.

Erreformaren izpirituan planteiatzen den eskola-mota, ikaslearen eguneroko esperientzietatik eta ikasle horren ingurura loturik

dauden ezagupide txiki eta konplexuetatik abiatzen da, eta ezagupide horien berreraikuntza bilatzen du, trebetasun, jarrera, prozesu, baloreen sakontze, eta abarren garapenarekin batera.

Eskola-mota honi erantzuteko derrigorrezkoa da material didaktiko desberdinak erabiltzea, ez bait da nahikoa testuliburua, ikasgelako errealitateari erantzuteko. Eta hori, erreferentzia bakar batetik ikasleen behar desberdinei erantzun ezin lekiekeelako.

Errealista izanik, badirudi desiragarri izango litzatekeela, testuliburua erreferentzia bezala erabiliz, ikasleek beraien ezagupideak kontrastatzeko baliagarriak izango liratekeen beste material desberdin batzuk edukitzea, eta aldi berean, eritzi eta ezagupide horiek ikasgelako beste lagunekin eta irakaslearekin eztabaidatzeko marko egoki bat edukitzea. Hau da helduok sistematikoki ikaskuntzarako erabiltzen dugun metodoa, iturri eta inguruabar desberdinetan jasotako informazioa erabiliz. Zentzu honetan esan beharra dago, eskolarako materialak argitaratzera dedikatzen diren argitaletxeek, ez dutela orain arte material hori dibertsifikatu (beharbada beraiek dioten bezala produkzio-kosteak asko igotzen direlako), baina erreforma bere bidea eta asmoak osatzen doan heinean, nahitaezkoak izango direla material horiek. Cesar Coll-ek dioenez (1989), material kurrikular horiek, izaera eta zabaltasun oso desberdinekoak izan daitezke: gai edo arlo baten irakaskuntzarako proposamenak (adibidez, gizarte-gaiak, natur gaiak, etab.); ziklo batean irakaskuntza planteiatzeko erari dagozkionak; hezkuntz beharizan bereziak dituzten ikasleentzat proposamen kurrikularrak, etab.

Testuliburuak curriculum aurreratu itxi egiten du, helburuak, edukinak eta iharduerak adieraziz. Irakasleek sistematikoki erabiltzen badituzte, egokitze kurrikular lanetik nolabait liberatzeko tresna bezala ikusten dituztelako da eta erantzunkizunetik arinduta sentitzen direlako. Baina bestalde, garbi dago, testuliburua bakarrik erabiltzen bada, ez dagoela gelako aniztasunari erantzuterik, berak ez bait du ahalbidetzen ikasle desberdinak tankerako edukinak landuz, konplexutasun-maila desberdinean ihardutea.

Irakasleak liburuen aurrean

Zalantzarik gabe, irakasleak dira erreforma berria gauzatzeko unean protagonistarik nagusienak. Denek onartzen dutenez, curri-

culum irekia da biderik egokiena irakasle sortzaile, ikertzaile eta erantzunkizunduna lortzeko. Baina, nire ustez, curriculumaren izaera bakarrik (irekia edo itxia), ez da nahikoa irakaslegoa curriculumaren egokitze-lanean modu eraginkorren inplikatzeko. Badaude erreformaren izpiritua praktikara eramatea gehiago eragozten duten beste faktore batzuk:

1) Irakasleagoak ez du behar hainbat prestakuntza arazo kurrikularrei buruz eta konkretuago iharduera-programen egokitzapenei buruz. Kasu askotan, irakasleek, zailtasun handiak dituzte helburu orokor batzutatik abiatuta, iharduera eta lan-programa bat burutzeko. Hori da testuliburuaren erabilpen handiaren arrazoina, segurtasun handia lortzen bait dute irakasleek beraiekin

2) Egokitzapen kurrikular lanean sartzean, kasu gehienetan gurasoekin sortzen diren arazoak. Programen uniformitatea izan da nagusi orain arte; goitik ezarritako uniformitatea, eta eskolan parte hartzen duten sektore desberdinak ez daude ohituak aniztasuna oinarritzat hartzen duen pedagogiara.

3) Gaur egun irakasleagoak bizi duen krisi egoera. Azken urteetako irakaslea, prestigio sozialaren mailarik beherenean aurkitzen da, behar bezala konpentsaturik ez dagoen lan bat eginez eta Hezkuntz Administrazioarekin, eta batzutan eskola-komunitateko zenbait sektoreekin ere etengabeko gatazkan bizi da.

Faktore guzti hauek, zera pentsarazten didate: hasiera batean behintzat ez direla aldaketa handiegiak gertatuko curriculum irekia ezartzearekin, eta irakasleek, itxuraz baliogarriak izan daitezkeen soluzioak aurki ditzaketela testuliburuak erabiliz.

Lehen aipatu dudan bezala, sarritan, argitaletxei leporatzen zaie material didaktikoetan aniztasunik ez egotea, baina bestalde, hauetako argitaletxe batzuk, esperientzia, kontsulta, metodologia, eta abarretaz material batzuk argitaratu dituztenean, kasu gehienetan, irakasleengan ez dute arrakasta handiegirik lortu. Argitaletxeek, helburu komertzialak edukitzean, saltzen diren materialak lantzen dituzte eta saltzen diren materialak, irakasleek eskatzen dituztenak dira. Beraz, nolabait ere esan dezakegu, alegia, eskoletan erabiltzen den material-motak irakaslegoaren praktikaren errealitatea isladatzen duela.

Alternatibak

Erreforma Kurrikularraren garapenari buruz une honetan egiten ari den debatean, jarrera desberdinak daude curriculumaren garapenean material didaktikoak praktikan betebeharreko papez. Alde batetik, jarrera aurrerakoi batetik, testuliburuaren erabilpena baztertu eta material desberdinen ekoizpena bultzatu behar dela diotenak dauzkagu. Proposatzen dituzten material-mota batzuk hauek dira:

- * Ikasgelako liburutegia osatuko duten irakurketa-liburu batzuk.
- * Disziplina desberdinetan tratatzen diren edukinei buruzko kontsulta-liburuak.
- * Egunkariak.
- * Erregistro- eta dokumentazio-tresnak (blok batetik bideo kameraraino).
- * Gai espezifiko batzuei buruzko monografiak.
- * Ikasgelako ikasleek eta beste ikasle batzuk egindako lanak.

Jarrera hau, erreformaren izpirituari benetan leial zaio, baina perspektiba errealistago batetik begiraturaz, nire ustez, testuliburu kentzea, irakaslearen gehiengo handi bat inongo baliabiderik gabe uztea izango litzateke, ez bait dago ohitua gorago aipatzen diren materialekin lan egiten. Beraz, eta helburuarekin ados banago ere aurreko jarrera defendatzen dutenekin, erreformaren ezarpenak materialei dagokienez progresiboa izan beharko duela pentsatzen dut. Perspektiba honetatik, testuliburu erreferentzia bezala erabili beharko litzateke irakaslearentzat, eta editorialak eta eskola, curriculum berriaren printzipio, egitura eta osagai kurrikularrez jabetzen doazen neurrian, testuliburu horiek eta gainerako materialak curriculum berrietara egokitzen joan beharko lukete. Aldi berean, eta oraindik abiatuta, argitaletxeek, irakaslearentzat funtzionalak izango diren ikasgelako liburuak argitaratzen saiatu behartu lukete.

Eta testugintzan aurrerapausoak emanez, eta zenbait autore eta ikertzailek dioena kontutan izanik, gaur egungo beharrei erantzuteko testuliburuaren prestakuntzan kontutan eduki beharko liratekeen puntu batzuk aipatuko ditut:

- * Ez zaie hainbeste garrantzi eman behar edukinei, eta geroz eta gehiago jarrera eta prozesuen lanketa, liburuetan agertu behar da edukinei lekua janean. Horretarako, beharrezkoa da orain arte

tratutzen ez ziren gai batzuk testuetan eta eskolan lantzea. Hala nola: osasunerako hezkuntza, kontsumoa, gizarteko komunikabi-deak, ingurunearen babesa, bakea, etab.

* Ikasle denek ez dute testuliburuan dagoen dena ikasi behar. Ikasleen ahalmena izango da gidaria, eta beraz testuliburuan aipatzen diren iharduerak, ez dute obligaziozko izatearen kutsua eduki behar.

* Kontzeptu eta edukinen sekuentzializazio egokia bilatu behar da, ez gaiaren logikan bakarrik oinarrituz, baizik eta batez ere haurraren logika psikologikoan. Iharduerak ete, ongi mailakatuta egon behar dute.

* Testuliburuan ez dute diskurtso luze eta korapilatsuak agertu behar. Kontzeptuak identifikatzeko nahikoa diren definizio, atributu, grafiko, etab. erabili behar dira juxtu, eta leku gehiago eman iharduerari.

* Ikasleak gai batetaz dakiena jakiteko ahalbidea eskaini behar du testuak, hortik abiatzen bait da ezagupidearen berreraikuntza.

* Norbanakoaren ihardueraren eta taldeko ihardueren arteko oreka egokia agertu behar dute.

Eta horrela jarrai genezake puntu gehiago ere aipatuz; garrantzitsuak diren puntuak bestalde (lexiko-arazoak, testuen artikulazio-maila desberdinak, hizkuntz trataera, etab.) baina artikulatu hau gehiegi luzatzera eramango luketenak.

M. Fernández-ek (1989) dioen bezala, testuliburuak, eta oro-korki material kurrikular gehienek, bi baldintza bete behar dituzte:

* Irakaslearentzat bere lanean lagungarri izan (bere esplikazioak antolatzen lagunduz, iharduera seinagarriak planteiatuz, ikasleen garapen desberdinetara egokitze ahalbidea eskainiz).

* Ikasleek autonomoki erabiltzeko ahalbidea eskaini.

Honaino material kurrikularrei buruz egindako gogoeta. Jabetzen naizenez, liburuak ez dira noski material bakarrak. Hor dau-de laborategiak, tailerrak, arte-hezkuntzarako materialak, ikusentzunezko baliabideak, informatika, etab. Hauetako asko erabiltzen dira eta geroz eta gehiago erabiltzen jarraituko dira curriculumaren

garapenean. Baina errealista izanik, eta gaur egun eskolako praktika gehiena material idatziaren inguruan burutzen dela kontutan izanik, nahiago izan dut nire azterketa azken hauen inguruan egin.

X. G.

Bibliografía

- "Hacia un nuevo modelo curricular". *Cuadernos de Pedagogía*, nº 139, 1986.
- "Reforma y Curriculum". *Cuadernos de Pedagogía*, nº 168, 1989.
- *Documento base de la nueva reforma de la enseñanza obligatoria.*

LOS MATERIALES CURRICULARES EN LA REFORMA

LE MATERIEL CURRICULAIRE DANS LA REFORME

Desde el espíritu y la letra de los objetivos de la Reforma del Sistema Educativo, los materiales curriculares deben jugar un papel de primera magnitud. La publicación de materiales diversificados, hoy en día prácticamente inexistentes, va a ser necesaria para que el profesor pueda plantearse el desarrollo del curriculum, y su adaptación a las circunstancias concretas de cada aula.

Pero la tradición en el uso del libro de texto como casi único referente del profesor va a ser difícil de cambiar. Existen por otra parte algunos condicionantes (poco o nula formación del profesorado en lo referente a aspectos curriculares, crisis que viven los profesores, trabas que sectores de padres pueden imponer al desarrollo de programas diversificados, etc.) que actuarán de rémora para el empleo de materiales y actividades diversificadas.

Desde una postura realista, y al menos al comienzo de la Reforma, se seguirá usando el libro de texto, si bien éstos deberán ir adaptándose en lo posible a aspectos que pretende la Reforma. Al mismo tiempo, y en la medida que se va produciendo una adaptación de la escuela, el profesorado, las editoriales, etc., a esos objetivos, es necesario y fundamental que vayan apareciendo en el mercado nuevos materiales que cumplan una serie de condiciones: que den más importancia al desarrollo de actitudes, procesos, valores, y menor a los contenidos, que estos sean los significativos y fundamentales y estén debidamente secuenciados, que partan de lo que los alumnos saben para poder tratar los temas, que den mayor importancia que hasta ahora a la posibilidad del crecimiento personal como fruto de la interacción social, etc. Resumiendo, materiales que sirvan de ayuda al profesor y ofrezcan al alumno la posibilidad de usarlos de una manera autónoma.

Le matériel curriculaire doit jouer un rôle de premier ordre à partir de l'esprit et de la lettre des objectifs de la Réforme du Système Educatif. La publication du matériel diversifié, pratiquement inexistant aujourd'hui, va être nécessaire pour que le professeur puisse organiser le développement du curriculum et son adaptation aux circonstances concrètes de chaque salle.

La tradition dans l'usage du livre de texte comme unique référence pratiquement du professeur, va être difficile à changer. Il existe d'autre part, quelques conditions (formation minime ou nulle du professorat en ce qui concerne l'aspect curriculaire, crise vécue par les professeurs, entraves formulées par certains secteurs de parents qui peuvent imposer le développement de programmes diversifiés, etc.) qui serviront d'obstacles pour l'emploi de matériel et d'activité diversifiées.

Afin d'avoir une attitude réaliste et tout du moins au début de la Réforme, on utilisera le livre de texte de telle façon qu'il devra être adapté aux aspects prétendus par celle-ci. En même temps et dans la mesure où une adaptation de l'école, du professorat, des maisons d'édition, etc. se produit à ces objectifs, il est nécessaire et fondamental que le nouveau matériel apparaisse sur le marché avec une série de conditions qu'il donne une plus grande importance au développement des attitudes, processus et valeurs et une moindre aux contenus et que ceux-ci soient significatifs et fondamentaux et soient ordonnés par séquences. C'est à partir de la connaissance des élèves qu'il faudra traiter les sujets, donner une plus grande importance que jusqu'à présent dans la croissance personnelle comme fruit de l'interaction sociale, etc. En résumé, le matériel qui servira d'appui au professeur devra offrir à l'élève la possibilité de l'utiliser d'une manière autonome.